

RISCHI DELLA NAVIGAZIONE E SANTUARI NELLE
FONTI NAUTICHE TRA ANTICHITÀ E MEDIOEVO

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.405

Immacolata Aulisa
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *sea, sanctuaries, portolans, circumnavigation, nautical sources.*

Abstract: *Risks of navigation and sanctuaries in the nautical sources between Antiquity and the Middle Ages.* Man's attitudes and reactions in the face of the danger of the sea constitute one of the most significant moments in his relationship with the holy matter. The analysis intends to focus attention on places of worship and sacred spaces linked to the sea and maritime itineraries which have been recognized as having a surplus of sacredness, namely the 'sanctuaries'. The survey is based on different types of sources, especially those closely related to the nautical environment. In fact, it is possible to investigate how the maritime space and its landings have assumed a particular religious significance and how this is perceived and described in multiple sources of pagan and Christian environments with intertwining, persistence, and innovations.

Cuvinte-cheie: *mare, sanctuare, portulane, circumnavigație, surse nautice.*

Rezumat: *Atitudinile și reacțiile omului în fața pericolului mării constituie unul dintre momentele cele mai semnificative în relația sa cu materia sacră. Analiza își propune să concentreze atenția asupra lăcașurilor de cult și spațiilor sacre legate de mare și itinerariile maritime care au fost recunoscute ca având un surplus de sacralitate, și anume „sanctuarele”. Analiza se bazează pe diferite tipuri de surse, în special pe cele strâns legate de mediul nautic. De fapt, este posibil să se investigheze modul în care spațiul maritim și debarcările sale au asumat o semnificație religioasă deosebită și modul în care aceasta este percepută și descrisă în multiple surse ale mediului păgân și creștin cu întrepătrunderi, persistență și inovații.*

ABOLITIO MEMORIAE ÎN ANTICHITATEA TÂRZIE – CONTINUITATE SAU RUPTURĂ? CONDAMNAREA LA UITARE A EUNUCULUI EUTROPIUS

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.443

Pavel-Flavian CHILCOȘ
(Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Keywords: *Eutropius, social disgrace, sanctions, Latin and Greek literary sources, Roman law sources.*

Abstract: Abolitio memoriae in late antiquity – continuity or discontinuity? The condemnation of the eunuch Eutropius to oblivion. *This article analyses the manner in which the condemnation of the eunuch Eutropius to oblivion was implemented, the sanctions decided against him, and the perception of his personality, starting from the imperial edict of August 399. For a better understanding of the phenomenon, the works of ancient authors who wrote about Eutropius' deeds were also consulted. The decree announced the confiscation of his entire fortune, which became part of the imperial treasury. His social degradation was also accentuated, with the eunuch being stripped of his social honors and his name removed from the list of consuls. In the same vein, it was stated that he was stripped of the rank of patrician, as well as the other minor functions he held. Further, all his achievements and decisions were annulled, so that none of the members of society could remember or complain about the way in which the protagonist of the edict had desecrated the office of consul, which, in the Roman understanding, was a divine gift. At the same time, it was ordered that all his iconographic representations (statues, portraits) be destroyed, regardless of their material (bronze, marble, pigments), in all cities, both in public and private places, so that these effigies would not pollute the view of the citizens. Ultimately, it was decided that Eutropius should be exiled to Cyprus, where he would be placed under the strict supervision of guards. In conjunction with the analysis of Eutropius' condemnation to oblivion, the article also highlights other episodes in the history of Roman society (1st-4th centuries) in which similar sanctions, related to the phenomenon of abolitio memoriae, were applied to certain principes.*

Cuvinte-cheie: *Eutropius, dizgrațiere socială, sancțiuni, izvoare literare latine și grecești, izvoare juridice.*

Rezumat: *Articolul de față analizează maniera în care s-a implementat condamnarea la uitare a eunucului Eutropius, sancțiunile hotărâte împotriva sa, precum și percepția asupra personalității, pornind de la edictul imperial din au-*

gust 399. Pentru o bună înțelegere a fenomenului, au fost consultate și operele autorilor antici care au scris despre faptele lui Eutropius. Decretul anunța confiscarea întregii lui averi, aceasta devenind parte integrată a visteriei imperiale. De asemenea, a fost accentuată degradarea lui socială, eunucului fiindu-i retrase onorurile sociale, iar numele eliminat din lista de consuli. În aceeași ordine de idei, s-a precizat faptul că a fost despuiat de rangul de patrician, precum și de celelalte funcții minore pe care le deținea. În continuare, au fost anulate, respinse, toate realizările, hotărârile sale, astfel încât niciunul dintre membrii societății să nu își poată aminti sau să se plângă de felul în care protagonistul edictului a pângărit funcția de consul, care, în accepțiunea romană, reprezenta un dar divin. Totodată, s-a ordonat distrugerea tuturor reprezentărilor sale iconografice (statui, portrete), indiferent de materialul de construcție (bronz, marmură, pigmenți), în toate orașele, atât în locurile publice, cât și în cele private, pentru ca aceste efigii să nu polueze vederea cetățenilor. În ultimă instanță, s-a decis exilarea lui Eutropius pe insula Cipru, unde urma să fie plasat sub stricta supraveghere a gărzilor. Concomitent cu analizarea condamnării la uitare a lui Eutropius, articolul evidențiază și alte episoade din istoria societății romane (sec. I-IV), în care sancțiuni similare, circumscrise fenomenului de abolitio memoriae, au fost aplicate unor principes.

IL COSMOPOLITISMO DI MARCO AURELIO

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.505

Ioana COSTA
(Universită di Bucurest)

Keywords: *Marcus Aurelius, stoicism, cosmopolitanism, participation, elements.*

Abstract: *The Cosmopolitanism of Marcus Aurelius. For the Stoic philosophers, the universe resembles a city governed by the laws of nature and logos. Human beings, therefore, are components of a single community: they are fellow citizens. Marcus Aurelius explicitly considers a μέλος uersus μέρος type of belonging to this community.*

Cuvinte-cheie: *Marcus Aurelius, stoicism, cosmopolitism, participare, elemente.*

Rezumat: *Cosmopolitismul lui Marcus Aurelius. Pentru filozofii stoici, universul seamăă cu un oraș guvernat de legile naturii și logos. Prin urmare, ființele umane sunt componente ale unei singure comunități: sunt concetățeni. Marcus Aurelius consideră în mod explicit un tip μέλος uersus μέρος de apartenență la această comunitate.*

QUANDO IL MENTO SPORCAVA I LIBRI: MARZIALE, WINCKELMANN E L'ESEGESI MODERNA

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.513

Alessandro LAGIOIA
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *Martial, Strato of Sardis, volumen, liber, charta, frons, tero, barba, papyrus roll, re-rolling.*

Abstract: *When the chin got the papyrus roll dirty: Martial, Winckelmann and the Modern Interpretation.* The article examines some passages of Martial (epigr. 1, 66; 10, 93; 14, 84) and a pederastic epigram by Strato of Sardis (AP 12, 208), to which Perotti, Salmasius, Winckelmann and many other philologists frequently referred in order to explain why the chin is mentioned by those authors in relation with the use of the papyrus roll. The most frequently given explanation for the chin that dirties the roll has so far been that, after the volumen had been read, it was placed by the ancient reader under the chin to hold it firm and then it was rolled up, taking the tips of the roll in both hands. This reconstruction, apart from being unconvincing, because unpracticable, as Skeat has well demonstrated, does not find any confirmation, neither in poetic contexts nor in figurative representations. On the contrary, well known Pompeian frescoes seem to confirm that the ancients used to put the edging of the liber (frons), already rolled up, under the chin as a gesture of concentration and meditation. It can be compared to the pose of the thinker (philosopher, poet and actor), who meditates with a hand under the chin, a fairly common posture in the ancient iconographic tradition. The Pompeian portraits suggest that the only useful involvement of the chin relating to the ancient book could be that of levelling the edges of the volumen, once it has been closed and tightened with the help of both hands. Martial's references to the chin can therefore be traced back to a similar gesture, from which we can infer that only the frontes of the roll could get dirty and crumpled more easily by a prickly beard, while both Strato's epigram and Martial's ones carry a sexual allusiveness which suggests due caution in the interpretation of their content strictly in a technical sense.

Cuvinte-cheie: *Marțial, Straton din Sardis, volumen, liber, charta, frons, tero, barba, sul de papirus, rerulare.*

Rezumat: *Când bărbia a murdărit sulul de papirus: Marțial, Winckelmann și interpretarea modernă.* Articolul examinează câteva pasaje din Marțial (epigr. 1, 66; 10, 93; 14, 84) și o epigramă pederastică a lui Straton din Sardes (AP 12, 208), la care s-au referit frecvent Perotti, Salmasius, Winckelmann și mulți alți filologi, pentru a explica de ce bărbia este menționată de autorii respectivi în legătură cu utilizarea sulului de papirus. Explicația cea

mai frecvent dată pentru bărbia care murdărește ruloul a fost până acum că, după ce volumen-ul a fost citit, acesta a fost plasat de vechiul cititor sub bărbie, pentru a-l ține ferm și apoi a fost rulat, luând vârful sulului în ambele mâini. Această reconstituire, în afară de a fi neconvingătoare, pentru că impracticabilă, după cum bine a demonstrat Skeat, nu găsește nicio confirmare, nici în contexte poetice, nici în reprezentările figurative. Dimpotrivă, binecunoscutele fresce pompeiene par să confirme că se obișnuia punerea sub bărbie a marginii lui liber (frons), deja rulate, ca un gest de concentrare și meditație. Se poate compara cu ipostaza gânditorului (filozof, poet și actor), care meditează cu mâna sub bărbie, postură destul de comună în vechea tradiție iconografică. Portretele pompeiene sugerează că singura implicare utilă a bărbiei în legătură cu cartea antică ar putea fi aceea de a nivela marginile volumen-ului, odată ce acesta a fost închis și strâns cu ajutorul ambelor mâini. Referințele lui Marțial la bărbie pot fi aplicate, așadar, unui gest similar, din care putem deduce că doar fața ruloului s-ar putea murdări și mototoli mai ușor de o barbă înțepătoare, în timp ce atât epigrama lui Straton, cât și cea a lui Marțial evocă o aluzie sexuală, ceea ce sugerează necesitatea prudenței cuvenite în interpretarea conținutului lor strict în sens tehnic.

L' "ARA PACIS NOVA" IN UN DISCORSO TENUTO DAL CARDINALE ARCIVESCOVO DI MILANO IL 26 FEB- BRAIO 1937-XV

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.533

Anna Maria LIBERATI
(Museo della Civiltà Romana, Roma)

Keywords: *Ildefonso Schuster, Emperor Augustus, Emperor Constantine, Ara Pacis Augustae, Catholic Church, Fascism, Mostra Augustea della Romanità, Museum Studies.*

Abstract: *The "Ara Pacis Nova" in a speech given by the Cardinal Archbishop of Milan on February 26, 1937-XV. This paper illustrates and comments on the speech of the Cardinal Archbishop of Milan Ildefonso Schuster delivered on February 26, 1937 at the Scuola di Mistica Fascista. In September of the same year, the Mostra Augustea della Romanità was inaugurated in Rome to celebrate the 2.000th anniversary of the birth of Augustus. In the light of the Lateran Pacts of 1929 and the proclamation of the empire in 1936, Schuster's speech and the Mostra Augustea exemplify the fleeting – also because caused by different purposes – historical convergence between temporal power, aimed at supremacy over men, and spiritual power, aimed at the control of consciences. This parallel action takes place against the background of the classical tradition that both Fascism and the Catholic Church interpret in different ways but with the sole aim of achieving the classic values of "Romanità" and "Universality".*

Cuvinte-cheie: *Ildefonso Schuster, împăratul Augustus, împăratul Constantin, Ara Pacis Augustae, Biserica Catolică, fascism, Expoziția augustană a romanității, studii muzeale.*

Rezumat: *„Ara Pacis Nova” într-un discurs rostit de Cardinalul Arhiepiscop al Milanului pe 26 februarie 1937-XV. Această lucrare ilustrează și comentează discursul Cardinalului Arhiepiscop de Milano Ildefonso Schuster rostit la 26 februarie 1937 la Scuola di Mistica Fascista. În luna septembrie a aceluiași an, la Roma, a fost inaugurată Mostra Augustea della Romanità, pentru a sărbători cea de-a 2000-a aniversare de la nașterea lui Augustus. În lumina Pactelor din Lateran din 1929 și a proclamării imperiului în 1936, discursul lui Schuster și Mostra Augustea exemplifică convergența istorică dintre puterea temporală, care vizează supremația asupra oamenilor, și puterea spirituală, care vizează controlul conștiințelor. Această acțiune paralelă are loc pe fundalul tradiției clasice pe care atât fascismul, cât și Biserica Catolică o interpretează în moduri diferite, dar cu unicul scop de a atinge valorile clasice de „Romanitate” și „Universalitate”.*

LE LETTERE COMMENDATICIAE IN SIDONIO APOLLINARE TRA VITA QUOTIDIANA E IMPEGNI ISTITUZIONALI

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.555

Patrizia MASCOLI
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *Sidonius Apollinaris, bishop, defender of Gaul, commendaticiae epistles.*

Summary: *Sidonius Apollinaris's letters of recommendation between everyday life and institutional commitments. The bishop who in the 5th century Gaul was no longer just the spiritual guide of his community, in fact assumed a function of great political and moral importance in the government of the civitas to the point of playing an antagonistic role towards the new conquerors. The letters of recommendation and correspondence of Sidonius Apollinaris deal with issues that pertain to daily life, to the election of other clerics as bishop, to the conflicts with other religious groups, to questions of a moral nature, to family matters and judicial cases, to requests for protection and assistance to citizens.*

Cuvinte-cheie: *Sidonius Apollinaris, episcop, apărător al Galiei, scrisori commendaticiae.*

Rezumat: *Scrisorile commendaticiae ale lui Sidonius Apollinaris între viața cotidiană și angajamente instituționale.* În Galia secolului al V-lea, Sidonius Apollinaris a fost episcopul care a jucat nu doar rolul de ghid spiritual al comunității sale, ci și-a asumat și o funcție de mare importanță politică și morală în guvernarea lui civitas, până la a juca un rol antagonic față de noii cuceritori. Scrisorile de recomandare și corespondența lui tratează probleme care țin de viața de zi cu zi, de alegerea altor clerici ca episcop, de conflictele cu alte grupuri religioase, de chestiuni de natură morală, de probleme de familie și cauze judiciare, de cereri pentru protecția și asistența cetățenilor.

MARC AURÈLE : PENSER LA LIBERTÉ DANS LE SILLAGE DE LA PHILOSOPHIE PAÏENNE, À L'AVÈNEMENT DU CHRISTIANISME

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.569

Simona NICOLAE

(Université de Bucarest / Institut d'Études Sud-Est Européennes)

Keywords : *ἐλευθερία, liberty, freedom, stoicism, Marcus Aurelius, Ad se ipsum.*

Abstract : *Marcus Aurelius: Thinking Liberty in the Wake of Pagan Philosophy at the Dawn of Christianity.* The concept of liberty emerged in the Greek world in contrast to that of slavery and referred to a social reality, to wit, that of rights warranted by the people' belonging to a race. This type of liberty, which is tantamount to indigenusness, evolved afterwards into a political concept that underlies democracy. The philosophical traditions of cynicism and stoicism have turned the collective liberty of the demos into individual liberty and tried to define its character and its limits. Representing the third stoicism, Marcus Aurelius employs the word liberty with various meanings that sum up and tint the previous meanings. The present paper reaches across the plethora of meanings of this word by analysing the occurrences of ἐλευθερία in Ad se ipsum and trying to tease apart the inherited meanings and those that the emperor-philosopher contributes as a personal and innovative touch.

Cuvinte-cheie : *ἐλευθερία, libertate, stoicism, Marcus Aurelius, Ad se ipsum.*

Rezumat: *Despre libertate la Marcus Aurelius, pe urmele filosofiei păgâne și prevestind creștinismul.* Conceptul de libertate s-a născut în

lumea greacă în opoziție cu acela de sclavie și a desemnat, în primele sale apariții textuale o realitate socială, anume aceea a drepturilor pe care le oferă apartenența la un neam. Această libertate, sinonimă cu autohtonía, a evoluat apoi într-un concept politic care a stat la baza democrației. Curentele filosofice cinic și stoic au transformat libertatea colectivă a demosului în libertate individuală și au încercat să definească caracterul și limitele acesteia. Reprezentant al celui de-al treilea stoicism, Marcus Aurelius folosește cuvântul libertate (ἐλευθερία) cu semnificații diverse ce însumează și nuancează înțelesurile anterioare. Asupra pletorei de semnificații ale acestui cuvânt se apleacă lucrarea de față, analizând ocurențele termenului ἐλευθερία în Ad se ipsum și încercând să deceleze înțelesurile moștenite și pe cele pe care împăratul-filosof le aduce în mod personal și novator.

LE EPISTULAE COMMENDATICIAE DI BASILIO DI CESAREA FRA TRADIZIONE E INNOVAZIONE

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.595

Giovanni Antonio NIGRO
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *Basil of Caesarea, recommendation letters, letter collections.*

Abstract: Basil's Letters of Recommendation between Tradition and Innovation. Late antique letter collections are mostly interesting in order to discover less known aspects of the daily life. This essay deals with Basil of Caesarea's correspondence and his recommendation letters, which are very useful to track back his social and cultural networks, mainly with imperial high-rank officers (Modestus, Helladius, Aburgios). Recommendation letters ask for tax exemptions to monks and priests, require intervention to help widows, orphans, poor, save friends in peril.

Cuvinte-cheie: *Vasile de Caesarea, scrisori de recomandare, colecții de scrisori.*

Rezumat: Scrisorile de recomandare ale lui Vasile de Caesarea între tradiție și inovație. Colecțiile de scrisori antice târzii sunt în mare parte interesante pentru a descoperi aspecte mai puțin cunoscute ale vieții de zi cu zi. Acest eseu tratează corespondența lui Vasile din Cezareea și scrisorile sale de recomandare, care sunt foarte utile pentru a urmări rețelele sale sociale și culturale, în principal cu ofițerii imperiali de rang înalt (Modestus, Helladius, Aburgios). Scrisorile de recomandare cer scutiri de taxe pentru călugări și preoți, solicită intervenții pentru a ajuta văduvele, orfanii, săracii și a salvare prieteni aflați în pericol.

OBSERVATIONS SUR QUELQUES ASPECTS STYLISTIQUES ET SYNTAXIQUES DANS IULII OBSEQUENTIS *PRODIGIORUM LIBER* : MODELES CLASSIQUES ET INNOVATIONS TARDIVES

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.609

Claudia TĂRNĂUCEANU
(Centre d'Études Classiques et Chrétiennes,
Université « Alexandru Ioan Cuza » de Iași)

Keywords: *Obsequens, prodigies, „verbal” hyperbatum, stylistic figures.*

Abstract: *Observations on some stylistic and syntactic aspects in Iulii Obsequentis Prodigiorum Liber: classic models and late innovations.* Prodigiorum liber, a late Latin text with a “technical” character (an inventory of prodigies), is not entirely devoid of stylistic figures. Syntactic dislocations usually have a pragmatic role, but, sometimes, especially under the classical influence, an ornamental one. Unlike other disjunctions, the “verbal” hyperbatum is much rarely used in this work and its presence draws our attention, being a surprising stylistic subtlety for a non-literary text belonging to Late Antiquity.

Cuvinte-cheie: *Obsequens, prodigii, hiperbatul „verbal”, figuri stilistice.*

Rezumat: *Observații asupra unor aspect stilistice și sintactice din Prodigiorum liber al lui Iulius Obsequens: modele clasice și inovații târzii.* Prodigiorum liber, un text latin de dată târzie cu caracter „technic” (un inventar al prodigiilor), nu este în întregime lipsit de figuri stilistice. Dislocările sintactice au, de obicei, un rol pragmatic, dar, uneori, mai ales sub influență clasică, pot avea un rol ornamental. Spre deosebire de alte tipuri de dislocări, hiperbatul verbal este mult mai rar folosit în acest opuscul, iar prezența sa atrage atenția, constituind o subtilitate stilistică surprinzătoare pentru un text non-literar aparținând Antichității târzii.

IDEE POLITICHE NEGLI EPITOMATORI LATINI DEI SECOLI IV-V. L'UNITÀ E L'UNICITÀ DELLA STORIA ROMANA

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.617

Nelu ZUGRAVU

(Centro di Studi Classici e Cristiani, Facoltà di Storia,
Università "Alexandru Ioan Cuza" di Iași)

Keywords: *late Latin breuiaria, Roman history, political ideas.*

Abstract: *Political ideas in Latin breuiaria from the 4th-5th centuries. The unity and uniqueness of Roman history.* In Late Antiquity the breuiaria enjoyed a very wide diffusion in the field of literature, historiography, theology, law, military art, etc. The paper focuses on the historiographical breuiaria, especially *Historiae abbreviatae* by Aurelius Victor (ca. 358-360/1), *Breuiarium ab Vrbe condita* by Eutropius (369), *Breuiarium rerum gestarum populi Romani* by Rufius Festus (369-370), *Epitome of Caesaribus* composed by an anonymous person in the first years of the 5th century. The purpose of our analysis is to highlight the way in which these writings reflect the evolution of the main ideas circulated in the IV-V centuries. In this sense, it can be appreciated that, although in a less developed and analytical way than other writings, the breuiaria capture the general course of thought of the time: from the "iconicity" of Rome to the recognition of the imperial character of Constantinople; from the anti-barbarian sentiment to the possibility of "Romanization" of the barbarians; from aggressive imperialism to defensive and pacifism; from *imperium indiuisum* to veiled criticism and, finally, acceptance of the division of the state; from *imperium sine fine* to *imperium restitutum*; from religious "neutrality" to prudent defense of paganism and tacit recognition of the supremacy of Christianity; the "romanocentrism"; the monarchical legitimism; the concept of *princeps bonus* etc. This text discusses the ways in which the authors of the above works emphasize the unity and uniqueness of the history of Rome. Two ways have been identified: the first is a programmatic, explicit one. The second is indirect, performed by several methods: the constant relationship with the foundation of Rome; the use of *exempla regum*; the appeal to the constants of the republican civic and moral catechism; the connection that they make, through the person of the sovereign, between the "recent past" (immediate past) and the late antique present. In conclusion, the breuiaria attest that, in the second half of the fourth century and in the first decade of the following, the awareness of a division of the Roman state was absent.

Cuvinte-cheie: *breuiaria latine târzii, unitatea și unicitatea istoriei Romei, idei politice.*

Rezumat: Idei politice în breviarilor latini din secolele IV-V. Unitatea și unicitatea istoriei Romei. În Antichitatea târzie, breviarile au cunoscut o largă difuziune în domeniul literaturii, istoriografiei, teologiei, dreptului, artei militare etc. Lucrarea se concentrează asupra breviarilor istoriografice, în special *Historiae abbreviatae* ale lui Aurelius Victor (cca 358-360/1), *Breviarium ab Urbe condita* al lui Flavius Eutropius (369), *Breviarium rerum gestarum populi Romani* al lui Rufius Festus (369-370) și *Epitome de Caesaribus* compusă de un anonim în primii ani ai secolului al V-lea. Scopul analizei noastre este de a evidenția maniera în care aceste scrieri reflectă evoluția principalelor idei vehiculate în veacurile IV-V. În acest sens, se poate aprecia că, deși într-o manieră mai puțin dezvoltată și analitică decât alte scrieri, breviarile surprind parcursul general al gândirii vremii: de la „iconicitatea” Romei la recunoașterea caracterului imperial al Constantinopolului; de la sentimentul antibarbar la posibilitatea „romanizării” barbarilor; de la imperialismul agresiv la defensivă și pacifism; de la imperium induisum la critica voalată și, în cele din urmă, acceptarea divizării statului; de la imperium sine fine la imperium restitutum; de la „neutralitate” religioasă la apărare prudentă a păgânismului și recunoaștere tacită a supremației creștinismului; „romanocentrismul”; legitimismul monarhic; conceptul de princeps bonus ș.a. În acest text sunt discutate modalitățile prin care autorii lucrărilor amintite subliniază unitatea și unicitatea istoriei Romei. Au fost identificate două modalități: prima este una programatică, explicită. Cea de-a doua este indirectă, realizată prin mai multe procedee: raportarea constantă la fundarea Romei; recursul la exempla regum; apelul la constantele catehismului civic și moral republican; legătura realizată, prin intermediul persoanei suveranului, între „trecutul recent” (immediate past) și prezentul tardo-antic. Breviarile atestă faptul că în a doua jumătate a secolului al IV-lea și în prima decadă a celui următor conștiința diviziunii statului roman era absentă.

SOME THOUGHTS ON THE RELEVANCE OF THE TRANSLATION OF THEODORET OF CYRUS' *CHURCH HISTORY* BY THE METROPOLITAN PRIEST VENIAMIN COSTACHI

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.641

Rev. Daniel NIȚĂ-DANIELESCU
(Faculty of Orthodox Theology,
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Keywords: *Theodoret, Veniamin, metropolitan, classical, Erbiceanu, Sibiescu.*

Abstract: *In 1845, when he was retired in Slatina monastery, not long before passing away, Veniamin Costachi, the Metropolitan of Moldavia and Su-*

ceava, translated into Romanian the book Church History by Blessed Theodoret of Cyrus, following the Greek text edited by Evghenie Vulgaris. Later, in 1894, Professor Constantin Erbiceanu printed Veniamin's translation, preferring it due to the translator's "great fame" and in order to "preserve the appreciated effort among the Romanians." In the second half of the twentieth century, the same reasons were also taken into account by the publisher who proposed to reproduce Theodoret's text "in the current Romanian language", but he insisted on pointing out the fact that "he humbly shows his respect and admiration for the great Moldavian Metropolitan and scholar /Veniamin Costachi – n.n./, who made this translation and brought in his time a priceless benefit to the Romanian theological culture".

Cuvinte-cheie: Teodoret, Veniamin, mitropolit, clasic, Erbiceanu, Sibiescu.

Rezumat: Considerații privitoare la importanța traducerii Istoriei bisericești a lui Teodoret al Cîrului de către mitropolitul Veniamin Costachi. În anul 1845, pe când se afla retras la mănăstirea Slatina, nu cu mult timp înainte de trecerea la cele veșnice, mitropolitul Moldovei și Sucevei Veniamin Costachi traduce în limba română Istoria bisericească a Fericitului Teodoret al Cîrului, urmând textul grecesc editat de Evghenie Vulgaris. Mai târziu, în anul 1894, profesorul Constantin Erbiceanu va tipări traducerea lui Veniamin, preferând-o pentru „marele renume” și pentru „conservarea osteneții atât de prețuită între români” a traducătorului. De asemenea, aceeași caracteristică este avută în vedere și de editorul din a doua jumătate a secolului al XX-lea, care își propune să redea textul teodorotian „în limba curentă românească”, ținând însă să precizeze faptul că „păstrează cu smerenie tot respectul și admirația pentru marele mitropolit și cărturar moldovean /Veniamin Costachi – n.n./, care, realizând această traducere, a adus în vremea lui un neprețuit folos culturii teologice românești”.

INTER REGULAM DOCTRINAE ET ACCEPTATIONEM. SOME REFLECTIONS REGARDING THE CHURCH'S FIDELITY TO THE PRINCE IN THE SECOND HALF OF THE 16TH CENTURY MOLDAVIA

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.657

Ioan-Augustin GURIȚĂ
(“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Faculty of History)

Keywords: Orthodox Church, Moldavia, Christianity, 16th century, metropolitans.

Abstract: The second half of the 16th century was, for Moldavia, one of the difficult periods, from many perspectives, both politically and religiously. The

instability of the reigns also had an effect on ecclesiastical life, with Orthodox hierarchs taking positions in relation to what was happening in the life of the state. Their responsibility was not confined to what might be called “Church affairs”, but, as members of the elite and linked by office to public life, they had to choose what to do under difficult conditions caused by various factors such as changes of princes, attempts at usurpation, plots, wars, religious propaganda, exile, etc. In this study, several cases are analysed in which high prelates showed their fidelity to a prince, to a dynasty or to the Church they served, focusing on the way in which the churchmen made their choices during key-moments in the history of Moldavia in the second half of the 16th century.

Cuvinte cheie: Biserica Ortodoxă, Moldova, Creștinism, secolul al XV-lea, mitropoliți.

Rezumat: Inter regulam doctrinae et acceptationem. Câteva reflecții privitoare la fidelitatea Bisericii față de domn în Moldova celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea. Cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea a fost, pentru Moldova, una dintre perioadele dificile, din mai multe puncte de vedere, atât în plan politic, cât și religios. Instabilitatea domniilor a avut efecte și în planul vieții bisericești, ierarhii ortodocși luând poziții în raport cu cele ce se petreceau în viața statului. Responsabilitatea lor nu s-a limitat doar la ceea ce s-ar putea numi „afacerile bisericești”, ci, fiind membri ai elitei și legați prin funcții de viața publică, au fost nevoiți să aleagă ce trebuie împlinit, în condiții dificile, cauzate de diverși factori, precum schimbările de domni, încercările de uzurpare, comploturile, războaiele, propaganda religioasă, exilul etc. În cadrul acestui studiu, sunt analizate câteva cazuri, în care marii prelați și-au manifestat fidelitatea față de un domn, de o dinastie sau de Biserica pe care o slujeau, insistându-se asupra modului în care „oamenii Bisericii” au ales ce trebuie făcut, în momente-cheie ale istoriei Moldovei celei de-a doua jumătăți a veacului al XVI-lea.

AUGUSTO E LA FIGURA DELLO STATISTA NELLE STORIE FILIPPICHE DI POMPEO TROGO

DOI: 10.47743/CetC-2022-17.2.677

Alice BORGNA
(Università del Piemonte Orientale)

Keywords: *Justin, Pompeius Trogus, Historiae Philippicae, Alexander, Augustus.*

Abstract: *Augustus and the figure of the statesman in the Historiae Philippicae of Pompeius Trogus. The paper deals with the figure of the*

ideal ruler as he appears in Pompeius Trogus. Despite Justin's cuts, the text allows us to reconstruct the characteristics of this ideal statesman: being a monarch, being endowed with moderation, refraining from a sterile aggressive foreign policy, giving a lot of value to the mos maiorum, and always setting a good example. In this sense, Alexander is the negative example while Augustus is the positive one.

Cuvinte-cheie: *Iustin, Troguș Pompeius, Historiae Philippicae, Alexandru, Augustus.*

Rezumat: *Augustus și figura omului de stat în Historiae Philippicae ale lui Pompeius Trogus. Lucrarea tratează figura conducătorului ideal, așa cum apare în Pompeius Trogus. În ciuda amputărilor făcute de Iustin, textul ne permite să reconstituim trăsăturile acestui om de stat ideal: a fi monarh, a fi înzestrat cu moderație, a se abține de la o politică externă agresivă sterilă, a acorda multă valoare lui mos maiorum și a oferi mereu un bun exemplu. În acest sens, Alexandru este exemplul negativ, în timp ce Augustus este cel pozitiv.*